

Алена БАГАМОЛАВА,
кандыдат філалагічных навук

ДУХОЎНАЕ І МАЎЛЕНЧАЕ БАГАЦЦЕ ПАЭЗІІ СЯРГЕЯ ГРАХОЎСКАГА

УДК 82-16(=161.3)Грахоўскі

У артыкуле асэнсоўваецца эстэтычная вартасць і духоўнае характава паэзіі Сяргея Грахоўскага. Пацвярджаецца тэзіс пра маўленчае багацце вобразных сродкаў яго паэзіі, якое праяўляецца праз прадуктыўнасць тропу, стылістычных фігур, іх структурна-граматычную разнастайнасць і індывідуальна-аўтарскую лексічную напаяўняльнасць.

Ключавыя словы: *афарызмы, фразеалогія, вобразныя сродкі мовы, тропы (эпітэт, метафара, параўнанне, перыфраза), стылістычныя прыёмы (паўтор, антытэза, анафара, стык, кальцо, аднародныя члены сказа, эліпс, недаказ).*

The article considers the aesthetic value and spiritual beauty of the poetry of Siargiej Grahowski. We confirm the thesis about the verbal wealth of figurative means of his poetry, which is manifested through the productivity of tropes, stylistic figures, their structural-grammatical diversity and individual author's lexical content.

Паэзія Сяргея Грахоўскага непаўторная, як творчасць кожнага таленавітага аўтара. Каб ацаніць вартасць мастацкага тэксту, можна прымерыць яго змест і маўленчае багацце да асвятлення самых розных мовазнаўчых пытанняў і да раскрыцця актуальных літаратуразнаўчых тэм. Пра што б ні пісаў знакамёты паэт, якія аспекты яго творчасці мы ні разглядалі б, на яго паэтычных радках стаіць трывалы знак мастацкай вартасці, эстэтычнай якасці.

Паэта хвалюе шчасце і гора, каханне і расстанне, мастацтва і стваральная праца. Усё, чым жыве чалавек, паэтызуецца, ухваляецца, асэнсоўваецца, уздымаецца на п'едэстал паэтычнага помніка. Сяргей Грахоўскі ўпэўнены: *Паэт павінен адкрываць, / Паэт павінен хваляваць, / Ісці сваёй дарогай, / Паэт павінен шчыраваць, / За ўсіх павінен гаравяць, / Як за сябе самога.* Ён шчыруе заўсёды, дзелячыся вялікім вопытам і магутным талентам. Ён пакутуе праз тое, што *“забыты праішчураў магілы”* і што *“чалавека точыць... вірус недаверу, / Чэрствасці, спакою, глухаты”*. Аднак яму верыцца, што *“душа душу не будзе мучыць, / І мы не будзем варажыць, / Калі жыццё і нас навучыць / Прасцей на ўсё глядзець і жыць, / І з глупства не рабіць трагедый, / Заціснуць боль і прамаўцаць, / Другім не навялічваць бед / І радасці не скарачаць”*. Аўтар перакананы: *Усё праходзіць, быццам дождж няроўны, – / І боль, і злосць, і дробная брыда, / А застаецца важны і галоўны / І самы светлы талент – дабрата.*

Многія паэтычныя радкі – гэта афарыстычныя выразы: яны маюць абагульняльны змест, адлюстроўваюць глыбокія думкі, таму вартыя цытавання. Безумоўна, яны могуць папоўніць скарбонку беларускай афарыстыкі як часткі нацыянальнай фразеалогіі: *Тварыць дабро патрэбен талент / Прыносіць гора – толькі злосць; Як лёгка нам з табою ў лад ісці / З дрыгвы і багны на круты нагорак, / Бо радасць на дваіх – дзве радасці, / А гора на дваіх – паўгора; Але сустрэч*

і шчырае спагады / Не адкладай ніколі на пасля; І шчодра беззваротна аддавай / Усё, што меў, і гэтым быў багаты; Не важна, колькі жыць на свеце, / А як і для чаго жыву; Пачнеш вучыцца і старацца, / Глядзіш – і выйдзе чалавек.

Акрамя таго, паэтычнаму маўленню Сяргея Грахоўскага ўласціва выкарыстанне фразеалагічных выказаў з узуальнай функцыяй; ужытыя аўтарам залацінкі народнай мудрасці ўзбагачаюць радок: *А я ўсё ж праўду гавару, / Што нават бліжнім вочы коле; Развейваліся летуценні прахам; Калі жыццё было на валаску; Кажу сабе: душою не крыві; А ўжо адтуль падаць рукою; І сцежку нашага расстання / Пазамятала, як на грэх.*

Адметнасцю вершаванай мовы С. Грахоўскага з'яўляецца **аманімія**: як моўная з'ява не проста яна адлюстроўвае “гукавыя сустрэчы”, а дапамагае стварыць дакладныя рыфмы, вынайсці праз поўнае ці няпоўнае гукавое сугучча і сэнсавыя адрозненні тыя каламбурныя метамарфозы слоў і сэнсаў, якія надаюць мове захапляльнасць, лёгкасць, а вобразам – арыгінальнасць і той спецыфічны ракурс, праз які імі набываецца запамінальнасць: *Прахаплюся я са сну / І на елку ці сасну / На світанні зноў лячу – / Дрэва кожнае лячу... Я на елку палячу – / Усе галінкі палячу: / Дзюба ў мяне доўгая, / Буду стукаць доўга я. Назіраю я гады, / Як буяюць ягады... З журавін зрабіў каралі – / Журавы мяне каралі, / Што не ўсе яны наспелі, / А дразды скляваць наспелі. / Я спалохаў іх як след, – / І прапаў драздзіны след.* Як сцвярджаюць навукоўцы, “мастак імкнецца сутыкнуць два словы, розныя па паходжанні, якія гучаць падобна – і ўстанавіць паміж імі семантычную сувязь. Такія паранамазіі ў славянскіх літаратурах дастаткова частыя, і многія з іх – агульныя для паэзіі ўсіх славянскіх народаў!” [1, с. 35]. Што да паэтычнага маўлення Сяргея Грахоўскага, то пры ўсім падабенстве агульнамоўных характарыстык гэтай з'явы відавочная яе аўтарская структурна-семантычная індывідуальнасць і спецыфічнае

функцыянальнае прызначэнне – стварэнне вершаных каламбураў.

Асаблівасць паэтычнай манеры пісьменніка – **функцыянальнасць** як фігура інтэртэксту; яна праяўляецца ў паэтычным маўленні, напрыклад, праз пераход ад слоў, вобразаў, радзей – радкоў з твораў аднаго аўтара ў якое варта кваліфікаваць як ускоснае чытанне, што ўзнікла ў выніку інтэртэкстуальных сувязей. Асабліва часта Сяргей Грахоўскі прыём выкарыстоўвае ў вершах-прысвячэннях (Янку Купалу, Якубу Коласу, Петрусь Броўку, Алесю Пальчэўскаму, Анатолю Сербантовічу, Яўхыму Куляшову, Міхасю Лынькову, Івану Мельніку і інш.). Ствараючы пісьменніцкую галерэю, аўтар дэманструе веданне творчасці калег, згаджаючы персанажаў, геаграфічныя назвы з іх твораў, пераходзячы ад ключавых слоў, сэнсава важных радкі, вядомых чытачу, за кошт чаго павялічваецца эстэтычнага ўздзеяння. У такіх вершах гучыць вялікая павага да кожнага з пісьменнікаў, зацверджанне творчасцю, шкадаванне пра кароткі лёс, незваротнасць жыццёвага шляху: *Над Нёмна схіліліся рабіны, / Маўчаць над Сожам пушчыны. / Мой родны кут, якога сына, / Якога друга згадзіў ты! / Маўчаць палі у кроплях буйных рос, / Маўчаць бары, а сэрца плача ўголос. / Мой родны кут, упаў буйнейшы колас, / Што на тваёй зямлі рос. / Купала ходзіць па зямлі. / Ходзіць па снягах і расе, / Значуе ў полі або ў хаце, – / Ён такую аддаўчыню нясе, / Што не можна ні забыць, ні страціць. <...> Спадчына – адзіны завет, / Спадчына – усіх асноў аснова, / І нясе цераз вякі паэт / Спадчына няскоранае слова; / І зноў па памяці чытаецца: / “Ад прадзедаў спакон вякоў...” / І тчэцца злата / Жывых і трапяткіх радкоў; Броўка слова толькі краніце, – / Запахне чаборам, і зноў пачне краніць крыніцай.*

Паўторы ў паэтычным радку вызначаюцца пэўнымі рознымі структурна-сэнсавымі разнавіднасцямі і функцыянальнымі адметнасцямі, непаддаюцца ўжыванню тых самых слоў ці адзінакаў, акцэнтацыяй увагі на сэнсе тых іных паянняў, з’яў, а значыць, эстэтычнай афарыстнасцю, што пацвярджаецца афарыстчным зместам некаторых з іх: *Жыццё дзеля жыцця аддаць; Мая дарагая Радзіма, / Жыву для цябе і табой; І дзень у дзень, без лішніх сведак, / Жывуць дабро. Адно дабро; А вось паэтам нельга аддавацца – / Паэтам нараджаецца паэт; Жывуць камбайны, а маланка піша / На сінім неба “Жыту вечно жыць”.* Нягледзячы на тое, што гэта разнастайнае маўленне свабоднае ад рознага рода паўтараў” [2, с. 404–405], стылістычна апраўжана паўтор стварае выразнасць радка, узмацняе яго, робіць запамінанне больш лёгка.

Сярод усіх відаў паўтараў у прааналізаваных творах прадуктыўнасцю вызначаюцца лексіч-

ныя паўторы. Іх можна разглядаць па часцінамоўнай прыналежнасці, аднак у кантэксце маўленчай выразнасці дастаткова закцэнтаваць увагу на іх структурных адметнасцях і вылучыць: а) паўтор таго самага слова (розных часцін мовы) у адной форме два і больш разоў – такі від паўтору адлюстроўвае інтэнсіўнасць дзеянняў, працэсаў, забяспечвае колькасныя характарыстыкі з’яў, прадметаў: *Вось і сцежка праз поле бяжыць і бяжыць; Мые апанавалі страты і страты;* б) паўтор слова ў розных формах (як правіла, назоўнік), што дазваляе падкрэсліць сэнсавыя і вылучыць стылістычныя нюансы з’яў, паэт нібы хоча пазбегнуць двухсэнсоўнасці: *Быццам вершаў калонкі, – / Гарады, гарадкі; Ты прагна жыў, жыеш, жыві / Крывінкай у маёй крыві; Ён бачыць за мэтай новую мэту, / За першым палётам – наступны палёт;* в) скразны паўтор, умова якога – паўтор слова праз увесь твор; такая лексема ключавая, выконвае лейтматыўную або ўзмацняльную функцыю: *Вось ізноў не да сну. / Літасцівы мой лёсе, / Падары мне вясну / І даспелую восень, / Падары туманы / І агонь лістападу, / Беражы ад мань, / Ад паклёну і здрады. / Добры лёс, падары / Ясны дзень напярэдні / І на золкай зары / Жураўліныя песні. / І яшчэ падары / Хоць малую ўцеху – / У світальным бары / Перакатнае рэха. / Заслані ад бяды / І дарэмнай напасці, / Каб рады ў гады / Не абходзіла ніхто. / Падары мне яшчэ / Завірушныя зімы / І ўсмішку вачэй / Дарагое Радзімы, – самыя каштоўныя рэчы, як сцвярджае аўтар, настойліва паўтараючы слова падары, – немагчымыя, г. зн. тое непаўторнае, светлае, што ўзбагачае душу; г) паўтор кораня ў словах розных часцін мовы – таўталогія: *І ўся зямля святкуе свята; Пайшоў пясняр, а песня засталася; Каб сто разгада-ных загадак / Трымала кожная рука; д) паўторы як умову стварэння антытэзы: Што некаму даўгі накінуў – / Мая і не мая віна; Няхай не прычкаю, а чакаць / Цябе не перастану я ніколі.* Паэт тонка адчувае мову: паўтарае сутучныя словы, роднасныя аднакаранёвыя лексемы і блізкія па сэнсе адзінкі, аднак пры гэтым не паўтараецца, а ўзбагачае маўленчую палітру, вобразны змест вершаў.*

Вобразныя сродкі паэтычнага маўлення Сяргея Грахоўскага захапляюць багаццем аўтарскіх асацыяцый, разнастайнасцю іх лексіка-граматычнага ўвасаблення. Прычым адметнасцю іх увядзення ў радок з’яўляецца, на наш погляд, каскадная плынь [3, с. 283]: так, напрыклад, эпітэт частаўжывальны не толькі як самастойны троп, але і як кампанет метафары ці параўнання, перыфразы, антытэзы, аксюмарана ці іншых прыёмаў, часам іх немагчыма разглядаць асобна, вылучыць з метафарычнай плыні словаўжывання. Спынім увагу на стылеўтваральных прыкладах, якія дазваляць гаварыць пра

маўленчае багацце паэта, адметнасць яго мыслення, асацыятыўных сувязей.

Эпітэт – вобразнае, яркае, метафарычнае азначэнне: у ім сэрца вобраза, тая рыса, якая вылучае яго з пэрага іншых аднародных прадметаў, аднастайных у агульнамоўным слоўным апісанні: *І чую, як ступаюць на градзе / І як бушуюць радасныя ліўні; І коціцца / У залатое мора / Па небе звонкі / Сонечны абруч; Гляджу, як на горад, блакітны і юны, / Нацягвае сонца гарачыя струны; На пераспелай пурпуровай гронцы / Гайдаюцца сівыя верабі; А я лаўлю зялёны след маланак, / Снеў саляў і спелыя грамы.* Аўтар не ідэалізуе тое, што вакол яго, таму яго паэтычнаму маўленню, акрамя ахарактарызаваных фактаў, уласцівы эпітэты з негатыўнай канатацыяй: *І не дайшлі да тых, каму пісаў, / Хоць шчырыя, але глухія словы; Калі ж спакойна на душы, / Парожнім словам не грашы; Я ведаю заплаканыя вёскі; Птушыны пух адносіць вецер / На пасівельныя лугі; Іду на Нямізе адзін уначы / У замеці лютай, калючай і белай.* Аказіянальныя эпітэты ў прааналізаваных вершах – часцей за ўсё адзіночныя (рэдка ўтвараюць прыём ампліфікацыі), выражаюцца, як правіла, прыметнікамі ці дзеяпрыметнікамі з пераносным значэннем.

Аднак гаспадыня паэтычнага радка Сяргея Грахоўскага – **метафара**: праз яе аўтар адлюстравваў не толькі навакольны свет, але і свой душэўны стан. Ад метафары так ці інакш залежаць усе тропы: яны ці ўзаемадзейнічаюць з ёй, ці ўтвораны на аснове яе. Пераноснасць назваў узнікае праз атаясамленне дзвюх з’яў, якія ствараюць у выніку адзін вобраз. Навакольны свет у вершаваных творах паэта знаходзіцца ў пастаянным руху, зменлівасці, таму ў тэкстах дамінуе дзеяслоўны від тропа, прычым яго антрапаморфная разнавіднасць, праз якую жывёлы, расліны, прадметы атаясамляюцца з чалавекам [2, с. 127]: *Гукаюць расяныя травы / І пасівельныя лугі; На тонкіх тэлеграфных правадах / Праводзяць ластаўкі нарады; Чуваць, як жнівень у прытоле / Дажджынкi хмельныя нясе; Табе шыпышнік шчокі коле, / Малоціць дождж у тры цаны; І журацца пры студнях жураўлі; Што недзе вербы ў завушніцах / Стаяць на плечы ў вадзе; Галосіць завая і просіцца ў сенцы, / То белую шапку адзене на кол, / То круціць і круціць свае вераценцы.* Такі прыгожы свет можа намаляваць толькі творца з прыгожай душой: кожны дзеліцца тым, што ў яго ёсць.

Не толькі з’явы прыроды паэт надзяляе магчымасцямі чалавека – сэрца, бяды, знявага і памяць таксама жывыя, дзейнічаюць як асобы: *А што рабіць, як дома і на працы / Адны трывогі рупяць і гараць; І запрашаю ў госці не гасцей, / А сэрца запрашае сэрца друга; Знявага поўзае па следу, / Увага абмінае нас; Калі ў твой дом пастукае бяда, / апошняю скарынкай падзялюся.*

Рэдка выкарыстоўваецца назоўнікавая разнавіднасць тропа, праз якую аўтар працягвае дэманстраваць непаўторнасць асацыяцый і ўяўленняў пра навакольны свет, жыццё, людзей: *Паклёпаў ледзяшы расталі; І кожным ранкам над жытнёвай даллю / Усходзіць сонца хрусткі каравай; Я пахвалы і крыўды не прывык / Хаваць у тайнікі сваіх памылак; Шляхоў і сцежак хісткія радкі / Расходзяцца і сходзяцца з разбегу.*

Разнастайнасць метафарычных найменняў дазваляе вылучыць іншыя тропы, заснаваныя на пераносна-вобразным ужыванні слова, сярод іх **метанімія** (*лес шчабятая на ўсе лады; партэр, бельетаж і галёрка / Ад воплескаў доўга гулі; зеўгма* (Хлапцы, што пад бляшанай зоркай / І пад Палярнай зоркай спяць; За ноч пабялелі маўклівыя сосны. / Нібыта шклянныя, ільдзінкі вісяць. / Снег завіруха кужэльныя кросны, / Аж хочацца белыя вершы пісаць); **гіпербала** (*Здалося – зорку зачарпнулі, / З далоняў Млечны Шлях пілі; Табе ў вочы сонца паглядзела, / Зажмурыўшыся ад твайго цяпла*); **пранамінацыя** [2, с. 159] (*Не кожны здатны выбіцца ў Калумбі*).

Параўнанне як сродак стварэння маўлення экспрэсіўнага, вобразнага таксама вызначаецца прадуктыўнасцю ўжывання; сярод тропаў злучнікавага злучэння дамінуе аўтарская разнавіднасць: *Вярба застыла на мяжы, / як пасівелае паданне; Палаюць гронкі, як рубіны; І смутак, як запалы клавiш, / Глыбей у сэрца западзе; Бярэзнік, як манетны двор, / чаканіць золата штодзённа.* Часам аўтарскія асацыяцыі ўзбагачаюць радок праз некалькі аб’ектаў супастаўлення: *Сапраўдны друг, гадамі гартаваны, / Гатовы засланіць і памагчы, / Прыходзіць у бядзе неспадзявана, / Як хлеб, як соль, як вогнішча ўначы.* Ужывальнасцю вызначаецца таксама параўнанне, выражанае творным склонам назоўніка (так званы творны параўнанне – фальклорная разнавіднасць тропа): *Плывуць дамоў блакітнай хваляй / Над голым лесам жураўлі; І месцяць тонкаю ільдзінкай / Плыве над белаю стралой; Сон прыляцеў блакітнай птушкай.*

Перыфраза ў прааналізаваных творах выступае ў якасці кантэкстуальнага сіноніма да назоўніка, радзей – да дзеяслова: *А позняя восень настала* [старасць] – / *І сніцца юнацтва часцей; Ніхто не ведае ні дня і ні гадзіны, / Калі навек яго замкнецца круг* [настане смерць]; *Што чарадзей срэбравалосы* [Міхась Лынькоў] / *Да іх не прыйдзе на расе; На жытнішча ўпаў падбіты жораў* [Іван Мележ]; *Хоць і ў мяне даўно на скроні / Неспадзяваны іней лёг* [пасівеў]. Аказіянальная перыфраза – гэта заўсёды індывідуальнасць супастаўлення, гэта загадка, якую чытачу дапамагае адгадаць кантэкст ці тэкст: у любым выпадку экспрэсіўнасць уздзеяння дасягаецца праз слоўнае адкрыццё, праз новае ўяўленне пра з’явы, асобы, паняцці ці інш.

Адметнасць **фанетычных сродкаў** стварэння разнасці ў тым, каб праз паўтор гукаў (галосных – **асананс**, зычных – **алітарацыя**) дамаляваць образ, аздобіць гукавым увасабленнем, закцэнтаваць увагу на пэўнай яго рысе. У прааналізаваных тэкстах паэт сродкамі гукапісу стварае: а) гукавыя мініобразы (памерам у два ці ў чатыры радкі), у выніку чаго атрымліваецца нібы образ у вобразе: *Дзе пахнуць першыя рамонкі, / Дзе жаць пад месяцам гаі / І свішчуць на світанку звонка / І традыцыйна салаўі; Цішыня. Паву-чкіне трымціць на атаве, / Адспявалі над лугам гурбу жураўлі;* б) вобразы беларускіх рэк праз характарыстычныя словы, сугучныя з іх назвамі, таксама праз алітарацыю і асананс іншых лексем: *Мне на світанні часта сняцца рэкі – Струмень і Стыр, Стаход і Лань, і Цна. / Па іх шлях з вараг у грэкі / Ізноў праклала звонкая вясна. / Да цютнай Цны ніяк не падступіцца / Ні цянькі, ні напраткі, ні ўброд, / І Лань, нібыта розная ільвіца, / Накінуцца гатова на Стаход. / Прыняць настываецца са Стырам, / Струмень, як мора грозная, гудзе, / І вербы нахіліліся ў вірам, / Схаваўшыся на плечы ў вадзе;* в) цэльныя завершаныя гукавыя вобразы, напрыклад *месяца снежань* праз словы з паўторам свісцячых, шпыхчых і іншых гукаў, з якіх складаецца слова: *А снег мітусіцца, / Ляціць, не сціхае, / Бялітай новіцца / Поўнач глухая; Захутаны ў белую / Тую вату. / І золак наволі / Плыве сіняваты; / Праз гурбы і сюжы, / Праз дзікую замець / І ў полі жэраю / Сняжынкi на памяць; Мігаюць сняжыны. / Як срэбныя спіцы / Такімі начамі / Не кожнаму спіцца* (“Снежань”); вобраз грому і прыроднага дэжа – праз алітарацыю **р**, шыпячыя свісцячыя: *Ну, а тыя [лісты], што ўвосень апалі свістам, / Затанталі вятры і прысыпаў пя-ршым / Першы гром загрыміць. / Будзе летацім і вятрам / І пралескамі пахнуць бярозавы сок* (“Пад грымом”). Асабліва сць названых і іншых гука-вобразаў – ужыванне алітарацыйных і асананса-вых спалучэнняў праз увесь твор.

Графічныя сродкі паэтычнага маўлення Сяр-гея Грахоўскага дапамагаюць праз вялікую літа-раграфію агульных назоўнікаў вызначыць тыя паняц-ці, якія пастаўлены аўтарам на п’едэстал павагі, шаноўны, вернасці: *Літасцівы мой лёсе: Падары мне яшчэ / Завірушныя зімы / І ўсмешку вачэй / Марагое Радзімы; Сапраўдны цуд жанчына, / але ж ці – / Адзінае, вышэйшае імя; Але пакінь за мной пасаду – / Быць Чалавекам на зямлі.*

Экспрэсіўны сінтаксіс вызначаецца багаццем фігур, іх спецыфічным аўтарскім нападуненнем, афармленнем, з яго дапамогай аўтар фарміруе не толь-кі структуру радка, але і сэнсавую змястоўнасць, акцэнтуюць увагу на сэнсавых і эмацыянальных ню-ансах. Найбольш прадуктыўны прыём – **антытэ-**

за. Яна характарызуецца разнастайнасцю лексіч-нага і структурнага ўвасаблення; пабудаваная на кантрасце сэнсу паняццяў, з’яў, іх характарыстык і дзеянняў, фігура падкрэслівае, вылучае тыя іх рысы, што найбольш поўна раскрываюць стан душы паэта, яго вобразнае асэнсаванне жыццё-вых рэалій. У антанімічныя ўзаемаадносіны, як правіла, уступаюць: а) рознакаранёвыя назоўнікі і дзеясловы, якія дэманструюць семантычныя су-вязі агульнамоўнага характару: *Больш ужо не бу-дзе... / Ні горкае разлукі, ні сустрэчы; Сняшаюся, а на душы трывожна, / Што бачу не пачатак, а фінал; Бо жыў у продку, бо живу ў нашчадку – / У чулым сэрцы, у жывой душы;* б) аднакаранёвыя кампаненты: *Над неспакоем і спакоем / Ляціць халодны белы пух; Ну што нас разводзіць і зводзіць, / Нібыта сівых галубоў;* в) кантэкстуальныя адзінкі, калі супрацьпастаўляецца змест слоў ці рэплік, неантанімічных у агульнамоўным ужы-ванні: *Бо я ў тваю праўду паверыў, / А ты ў маю казку павер; А я вандрую ад калыскі / І праван-друю да труны; Але шкада, што век кароткі, / А свету не відаць канца.* Прыведзеныя антытэзы маюць аднакампанентную структуру, аднак ужы-вальнасцю характарызуецца і шматкампанентная разнавіднасць: *Губляла [маці] і чужых, і блізкіх, / Пажар усё прыбраў датла; / І толькі слова ад ка-лыскі / Да дамавіны берагла; Была маёй апорай маладосць / І вера ў справядлівасць, а не ў згубу, / У дабрату, у праўду, а не ў злосць, / Таму і жыў, да болю сцяўшы зубы.*

На антанімічным супрацьпастаўленні з’яў і па-няццяў будуюцца і іншыя стылістычныя прыё-мы вершаванага маўлення: **антанагога**, сутнасць якой у тым, што адмоўная характарыстыка воб-раза ўраўнаважваецца станоўчай: *І думка неад-ступна лезе: / Хоць страшна, але добра ў лесе; Незнаёмы, ды блізкі яму чалавек, / Што за ноч пе-рамёрз і ў дарозе змарыўся; Дрыжаў, патрэскаўся, а ўсё-такі жыве / Тугі, каляны пераспелы жолуд; аксюмаран*, які толькі на першы погляд падаецца нерэальным выразам: *А на падворку, ля паркана, / Ляжаў вільготны цёплы снег; Такая знаёмая, бліз-кая-блізкая, / Такая далёкая наша зямля.*

Аднародныя члены сказа, незалежна ад таго, ужыты яны са злучнікамі ці без іх, з прыназоўні-камі ці без іх, – прадуктыўны сінтаксічны сродак выразнасці. Выкарыстанне ў адным сказе некаль-кіх радоў аднародных членаў дапамагае аўтару больш дакладна выявіць эмоцыі, іх зменлівасць, разнастайнасць праяўлення з’яў навакольнай рэчаіснасці: *Ні лекамі, ні зелям прываротным / Ніхто цябе не зробіць бессмяротным; Успомніліся страты і пакуты, / І вера, што заўжды вяла мя-не; Калі, як маладосці сны, / Даходзяць галасы вяс-ны, – / І пах вады, і крыгалом, / І вецер, зрэзаны крылом.* Экспрэсію аднародных членаў сказа пад-

крэсліваюць **сінонімы**: уключаючыся ў аднародны рад, перадаюць дадатковыя сэнсава-эмацыянальныя адценні: *Але знікаюць смутак і туга / Пад скрытнаю рукою рэтушора; Глядзі, дзівіся, толькі не паруш / Спакой і цішу надта гучным словам.*

Анафара ў паэтычным маўленні С. Грахоўскага розная па структуры і па змесце. Адзінапачатак заўсёды акцэнтнае ўвагу на сэнсава важным слове, сістэматызуе радок, уплывае пэўным чынам на настрой чытача: *Напэўна б са светам расстаясця лягчэй, / Каб тых не запомніў кастроў і начэй, / Каб дзічкі вясной на мяжы не цвілі, / Каб песень купальскіх не чуў аніколі, / Каб жытам не пахла даспелае поле, / Каб так не любіў беларускай зямлі.* Вершам уласцівыя такі від лексічнай анафары, калі ў пачатку радка ўжываецца паўтор слоў у розных склонавых формах ці ў формах рознага роду – **анамінацыя**: *Чужое шчасце мне прыносіць шчасце, / Чужое гора – горкі неспакой, / Чужы запал маёю стане страцю, / Чужая ўдача – радасцю маёй.* Паўтараюцца звычайна словы ключавыя, важныя для апісання сітуацыі, адлюстравання аўтарскага настрою і інш. Паўтор у канцы сумежных радкоў слова ў адной ці ў некалькіх розных формах кваліфікуецца як **таўталагічная рыфма**: *Шкада, што не з усімі сутрэўся, / Каго калісьці мог сустрэць, / Што каля тых агнёў не грэўся, / дзе мог і я душу сагрэць.*

На паўторы лексем і сінтаксічных адзінак рознага ўзроўню заснаваны **кампазіцыйны стык**. Аўтар карыстаецца ім, каб забяспечыць радку экспрэсіўнасць: *Я жыць для некага павінен, / Павінен некага любіць; Вецер насустрач, насустрач імклівая плынь; Сонца насустрач і сіні прастор, / Сіні прастор у вясёлкавай браме.* Ад стыку трэба адрозніваць **падхват**, калі паўтараюцца роднасныя словы ці пэўнае слова ў іншай форме: *Няхай не прычакаю, а чакаць / Цябе не перастану я ніколі; Іду на Нямізе. / Нямізі няма: / Глыбока ў бетоне булькоча рачулка.*

Фігура калыца – стылістычны прыём, заснаваны на паўторы адзінак рознага ўзроўню (ад лексем да сказа) у пачатку і ў канцы строфы, выказвання, часам цэлага твора. Сяргей Грахоўскі стварае спецыфічны від калыца, пры якім радкі пачатку і канца вылучаюцца лексічным напаўненнем: *Вада ад сюжы загусцела, / І пасівелі берагі – пачатак верша і Зірні, як Нарач загусцела / І пасівелі берагі* – завяршэнне верша (“Позняя размова”); *Душа заўсёды прагне ласкі, / Душа адкрытай хоча быць, / Часова скінуць абавязкі / І ўсе ўмоўнасці забыць* – пачатак верша і перасэнсаванне думкі напрыканцы: *Душа заўсёды прагне ласкі, / Надзея кружыць галаву, / Таму без выдуманай казкі / Я і паўдня не пражыву* (“Прага душы”). Названая стылістычная фігура кваліфікуецца як **кіклас**. У мове прааналізаваных

вершаў сустракаецца яшчэ адна арыгінальная аўтарская разнавіднасць калыца, калі слова-назва выступае кампанентам апошняга радка: вершы “Абруч”, “Пачатак”, “Перамога” завяршаюцца словамі *абруч, пачатак, перамагчы* адпаведна.

Эліпсіс як фігура, заснаваная на пропуску члена сказа, надае паэтычнаму радку розныя эмацыянальна-экспрэсіўныя адценні, сэнсавыя нюансы, напрыклад псіхалагічнае напружанне, боль, радасць, сум ці захапленне: *Яна [маці] у памяці маёй жыве заўсёды, / Яна – ў крыві, у сэрцы, у душы; Шчасце у кожнай тваёй перамозе, / Шчасце – адолець і вецер і град, / Шчасце – нідзе не спыняцца ў дарозе, / Спынішся – плынню адгоніць назад.*

Інверсія, заснаваная на змяненні прамога парадку слоў, вылучае словы сэнсава важныя, часам адваротны парадок слоў дапамагае аўтару стварыць дакладную рыфму, захаваць паэтычны рытм: *Гудзе праспект напружана і гулка, / З аблокамі гамоняць камяніцы; Гняце заўсёды адзінота; Іду на Нямізе адзін уначы / У замеці лютай, калючай і белай.*

Умаўчэнне – экспрэсіўны моўны зварот, які дапамагае перадаць унутраны стан паэта, яго эмоцыі: чытач і слухач дадумваюць сітуацыю, дамалёўваюць вобраз і тое, што мог адчуць аўтар: *...З гадамі каханне праходзіць, / Навек застаецца любоў; Хоць уласнай тугі не пазбыцца ніяк: / Развітання... / адны развітання; А вершы засталіся на паперы, / Ці ў сэрцах... У тым выпадку, калі ўмаўчэнне пачынае радок, разважанні аўтара папярэднічаюць выснове, у сярэдзіне – перадаюць эмацыянальную напружанасць ці нечаканасць выніку дзеяння, напрыканцы – разважанне ці інш.*

Падсумоўваючы, зазначым, што паэтычная творчасць Сяргея Грахоўскага – духоўны і моўны скарб, які чакае свайго вывучэння. Мы наблізіліся да гэтай невычарпальнай скарбонкі святла і ўбачылі, як свет увасобіўся ў словы, слова адлюстравала свет, а вобразнае слова – індывідуальнае ўспрыманне майстра. Такая двухбаковая сувязь прадметнай рэчаіснасці і мыслення ў паэзіі мае, як правіла, аўтарскі змест, радзей – агульнамоўны, што дэманструе плыні аўтарскіх асацыяцый, дзякуючы якім мы бачым вобразную карціну свету Сяргея Грахоўскага: у ёй валадараць духоўнасць, высакароднасць і непераўзыходны талент валодання словам.

Спіс літаратуры

1. Якобсон, Р. Работы по поэтике: переводы / Р. Якобсон. – М.: Прогресс, 1987. – 464 с.
2. Москвин, В. П. Стилистика русского языка: теоретический курс / В. П. Москвин. – Ростов н/Д: Феникс, 2006. – 630 с.
3. Тлумачальны слоўнік беларускай літаратурнай мовы. – Мінск: БелЭн, 1996. – 784 с.